

ЛОГИСТИКАҒА КІРІСПЕ

Дәрістің мақсаты-студенттерге логистика негіздерінің мәні мен мазмұнын түсіндіру.

Міндеттері:

- "логистика" терминін анықтау тәсілдерін түсіндіру, логистиканың мәні туралы негізгі идеяны қалыптастыратын мәселелерді қарастыру;
- микро және макро деңгейлерде логистика түрлерін ұсыну;
- логистикалық менеджмент принциптерін сипаттау және кәсіпорындағы логистиканың даму кезеңдерін қарастыру.

Негізгі сөздер: логистика, тұжырымдама, логистикалық менеджмент

Қарастырылатын сұрақтар:

1. Логистиканы практикалық және теориялық бағыт ретінде қалыптастыру
2. Логистика тұжырымдамасын қолдану салалары
3. Логистикалық менеджмент

Сұрақ 1. Логистиканы практикалық және теориялық бағыт ретінде қалыптастыру

Логистиканы әр түрлі тұрғыдан қарастыруға болады. Бір жағынан, бұл экономикалық білім саласы, екінші жағынан, экономикалық қызмет саласы. Сонымен қатар, логистиканы ағындардың призмасы арқылы қоршаған шындықты қабылдайтын адамның белгілі бір философиясы мен ойлау тәсілі ретінде қарастыруға болады. Логистиканың барлық осы бағыттары бірге өмір сүреді және бір-бірін толықтырады.

Логистиканың пайда болуы тарихи түрде көбінесе әскери іспен байланысты, өйткені ұзақ уақыт бойы логистика әртүрлі елдерде және әртүрлі уақытта әскери операцияларды жоспарлау және жүргізу кезінде дамыды және жетілдірілді. Сонымен қатар, сауда немесе сауда ісін тарихи тұрғыдан тауарларды таратуды ұйымдастыру туралы білім көзі ретінде қарастыруға болады.

Қол жетімді әдебиеттерде сіз "логистика" терминінің үш көзін таба аласыз: әскери; математикалық және экономикалық.

Әскери логистиканың негізін қалаушы Александр Македонский болып саналады. Ол рекордтық қысқа мерзімде логистикалық тәсілді қолдану арқылы көптеген аумақтарды жаулап алды. Мысалы, ол өзен арналары бойымен әскерлердің қозғалыс бағыттарын салды. Бұл армияны қару-жарақпен, азық-түлік пен және киіммен уақтылы қамтамасыз етуге ықпал етті.

Александр өз әскерін жылжыту және материалдық-техникалық қамтамасыз ету тәсілін өзгертті, өйткені ол пойыздардан толығымен бас тартып, жабдықтау инженерлерінің бөлімшесін құрды. Бұл жеткізушілер армиядан озып, азық-түлік сатып алып, оны белгілі бір қашықтықта орналастырды, сондықтан армия қоймадан қоймаға қарай жүрді.

Наполеон және басқа да әскери жетекшілер логистика мәселелеріне қызығушылық танытты. Әскери тарихты зерделеу кезінде барлық тамаша қолбасшылардың бір уақытта көрнекті логисттер болғандығы белгілі болады (Әскери логистика тарихы туралы американдық авторлар Дэймон Шехтер мен Гордон Сандердің "Логистика. Жеткізу тізбегін басқару өнері").

Әскери логистика бойынша еңбектердің алғашқы авторы-Ресейде 19 ғасырдың ортасына дейін өмір сүрген француз әскери теоретигі Антуан Анри Джумини. Патша тағының мұрагеріне арналған еңбектерінің бірінде ол логистиканы "ұлт экономикасы мен соғысушы бөліктер арасындағы көпір" деп анықтады, әскери саладағы логистика тұжырымдамасының ережелерін негіздеді.

Болашақта американдықтар осы ғалымның еңбектері мен тәжірибесін екінші майданның ашылуында қолданды, сондықтан әскери логистика Екінші дүниежүзілік соғыс кезінде ең жоғары дамуға қол жеткізді.

"Логистика" терминін қолданудың екінші аспектісі – математикалық. Интернетте "логистика" іздеу сұрауын жасауға болады, бірақ кейбір сұрау нәтижелері логистикалық жүйелердегі материалдық ағындарды басқаруда налыс болады. Логистиканы математикалық қолдану тек ғылыми бағытқа ие. Неміс философы және математигі Готфрид Лейбниц логистиканы математикалық логика деп атады.

Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін АҚШ пен Еуропа елдеріндегі экономистер логистикаға қызығушылық танытты, олар оны өндірістік кәсіпорындарды жеткізуді жақсарту үшін қолдана бастады. Бұл уақытта АҚШ-та логистиканы практикалық қолдану әскери мамандардың отставкаға кетуіне және азаматтық салада жұмысқа орналасу кезінде әскери қызметте жинақталған білімді қолдана бастауына байланысты болды.

Жалпы алғанда, экономикалық саладағы логистика тауарларды сатыпалу, өндіру және сату шығындарын азайту құралы болып табылады. Логистика тұжырымдамасын өндіріс пен саудада пайдалану тауарларды бөлу процестерін жетілдіруге, қорлар мен шығындарды оңтайландыруға, тұтынушыларға жоғары сапалы қызмет көрсетуге бағытталған.

Пәнді зерттеу объектісі – материалдық ағын және оған байланысты қаржылық, ақпараттық және сервистік ағындар. Материалдық ағын-бұл тауарды қалыптастырудың барлық кезеңдеріндегі өнімнің қозғалысы: "шикізат көзі – өндіріс – тауарларды бөлу – түпкілікті тұтыну – кері ағындар".

Зерттеу пәні-материалдық және ілесне ағындардың қозғалысын оңтайландыру.

Логистиканың мақсаты, жалпытүрде, 7 Ережемен көрсетіледі: (1) қажетті тауар (2) қажетті уақытта (3) қажетті жерге, (4) ең аз шығынмен, (5) қажетті сапада, (6) қажетті мөлшерде және (7) материалдықағынды тұтынушыға жеткізілуі керек. Егер осы Ережелер орындалса, онда логистикалық қызметтің мақсаты қол жеткізілді деп саналады.

Логистика өзінің дамуында белгілі бір кезеңдерден өтті, бұл тауар өткізу тізбектерінде жеткізудің сенімділігін арттыруға әкелді.

Кәсіпорындардың коммерциялық қызметінде логистика ережелерін қолдану сатушы, сатып алушылар және қызмет көрсету ұйымдары арасындағы нақты өзара әрекеттесуді қамтиды, бұл жеткізу шығындарының төмендеуіне және клиенттердің қажеттіліктерін қанағаттандыруға әкеледі.

Сұрақ 2. Логистика тұжырымдамасын қолдану салалары

Қазіргі уақытта логистика тұжырымдамасы әртүрлі қызмет салаларында қолданылады: кәсіпкерлік, мемлекеттік сектор, қала шаруашылығы, көлік және сауда инфрақұрылымы, өнеркәсіп, ауылшаруашылығы, туризм, құрылыс және басқа да экономикалық салалар.

Экономикалық жүйелердегі логистиканы зерделеу кезінде материалдық ағынның пайда болуынан (шикізат пен пайдалы қазбаларды өндіру) дайын өнімді (үй шаруашылықтары) түпкілікті тұтынушының пайдалануына дейінгі тауар қозғалысының тізбегін қарастыру қажет. Жиынтық материалдық ағынның қозғалыс кезеңдерін дәйекті түрде қарастырыңыз. Қозғалыстың бұл кезеңдері жалпыланған, өйткені нақты тәжірибеде жеткізу тізбектерінің алуан түрлілігі бар.

1 кезең. Уақытша сақтау үшін аралық қоймаға немесе мамандандырылған кәсіпорындарда қайта өңдеу үшін тасымалданатын шикізат (орман, мұнай, газ, кен, ауыл шаруашылығы дақылдары және т.б.) өндіріледі.

2 кезең. Шикізаттан алынған материалдар қайта өңдеу кәсіпорындарының қоймаларында сақталады, содан кейін бөлшектер мен компоненттерді дайындау үшін аралық өндірістік кәсіпорындарға тасымалданады.

3 кезең. Дайындалған бөлшектер мен жиынтықтаушылар қоймаларда сақталады, содан кейін дайын өнімді дайындау үшін делдалдардың тарату орталықтарына немесе басқа да өндірістік кәсіпорындарға дейін тасымалданады.

4 кезең. Өндірістік кәсіпорындағы бөлшектер мен жартылай фабрикалар дайын өнімге айналады, ол әдетте сату қоймаларына орналастырылады, содан кейін тауар мәртебесін алады және түпкілікті тұтынушы тауарды сатып алатын тауар айналымы саласына енеді.

5 кезең. Соңғы тұтынушылар тауарларды пайдаланғаннан кейін қатты тұрмыстық қалдықтарды (буып-түю, биологиялық қалдықтар немесе бұрын пайдалануда болған бұйымдар) жинау, оларды кәдеге жарату, жою немесе көму жүзеге асырылады.

Оқыту мақсатында логистика макро және микро деңгейлердің түрлеріне бөлінеді.

Өндірістік кәсіпорында материалдық ағынның қозғалыс кезеңдеріне сәйкес келесі функционалды бағыттар бөлінеді: жабдықтау логистикасы, өндіріс логистикасы, сату логистикасы, қайтару логистикасы.

Жабдықтау логистикасы-бұл өндірістік кәсіпорынды шикізатпен және материалдармен қамтамасыз ету кезінде кіретін материалдық ағындарды

басқару. Бұл кезеңде материалдарға қажеттілік анықталады, жеткізушілер таңдалады, тауарлардың оңтайлы шаралары мен бағыттары анықталады.

Өндіріс логистикасы-бұл тауар өндіретін немесе қызмет көрсететін кәсіпорын ішіндегі ағындарды басқару процесі. Бұл кезеңде олар кәсіпорынның логистикалық жүйесінің түрін анықтайды (итеру немесе тарту), өндірістік учаскелерді еңбек заттарымен қамтамасыз етуді жоспарлауды және өндірістік процесті басқаруды жүзеге асырады.

Өндіріс логистикасын сәйкестендіру кезінде технологиялық процестер мен өндіріс кезеңіндегі материалдық ағындарды басқаруды нақты ажырату керек. Мысалы, айран өндіру кезінде технолог ашыту және қажетті ашытқыны енгізу кезінде шикізаттың температурасын сақтауға жауап береді, ал логист сүт пен болашақ дайын өнімнің басқа компоненттерін өндіріс орнына уақтылы жеткізуді қамтамасыз етеді.

Сату логистикасы – дайын өнімді коммерциялық делдалдарға сату кезінде материалдық ағындарды басқару процесі.

Сатуды ұйымдастыру кезінде келесі міндеттер шешіледі:

- тара түрі мен партия мөлшерін таңдау;
- бұл партия дайындалуы керек уақыт;
- логистикалық арнаны таңдау және географиялық тізбекті қалыптастыру.

Қайтару логистикасы клиенттерден қайтарылған өнімдерді жеткізуші кәсіпорынға қабылдау және орналастыру қызметін қамтиды. Қайтарылатын материалдық ағындарды басқаруды тауар қозғалысының барлық кезеңдерінде (өндіріс, көтерме және бөлшек сауда) қарастыруға болады және мұндай ағындардың қозғалысын ұйымдастырудың айрықша белгісі-олар жасалған сатып алу-сату келісімдері аясында қозғалады.

Мысалы, соңғы тұтынушы тауарды 14 күн ішінде дүкенге қайтаруға құқылы. Егер тауар сапалы болмаса, онда қайтару мерзімі өнімнің қызмет ету мерзіміне байланысты есептеледі.

Жоғарыда аталған функционалды аймақтардан басқа, кәсіпорындағы немесе макрологиялық жүйелердегі функционалды аймақтардың құрамдас бөліктері болып табылатын логистика түрлері бөлінеді.

Қойма логистикасы-қоймалардағы материалдық және ақпараттық ағындарды басқару, Жүк бірліктерін өңдеу және сақтау технологиясы, клиенттердің тапсырыстарын өңдеу, тауарларды жеткізуді ұйымдастыру.

Мысалы, үй шаруашылығында азық-түлікті тоңазытқышта орналастыру және оларды бақылау қоймалау логистикасы болып табылады. Сондықтан, тоңазытқышты таңдағанда, отбасы мүшелерінің санын ескеру қажет, ал егер үйшаруашылығын бір адам басқарса, үлкен тоңазытқышты сатып алу ұсынылмайды.

Қорларды басқару. Ол тасымалдау және сақтау шығындарын азайту әдістерін, қоймалардағы қорлардың деңгейін реттеу, реттеу және бақылауды қамтиды.

Сервис логистикасы-бұл тауарларды жеткізу процесінде көрсетілетін қызметтер кешені. Логистикалық қызметтердің үш түрі бар:

- сату алдындағы жұмыс;
- тауарларды сату процесінде көрсетілетін қызметтер;
- сатудан кейінгі Логистикалық қызмет.

Сату алдындағы жұмыс логистикалық жүйелерді жобалауды, клиенттерге қызмет көрсету жүйесін жоспарлауды қамтиды. Сату процесінде көрсетілуі мүмкін логистикалық қызметтерге жүктерді жеткізудің сенімділігі, тасымалдау процесінде жүктің орналасқан жері туралы клиентке хабарлау кіреді. Сатудан кейінгі Логистикалық қызмет тұтынушыларға кепілдік берумен, шағымдарды қанағаттандырумен және қайтаруды қабылдаумен байланысты болуы мүмкін.

Макро деңгейде логистиканың келесі түрлері бөлінеді: тарату логистикасы; ретрология (кері логистика); агрология; Көлік логистикасы; үй логистикасы.

Бөлу логистикасы тауар айналымы саласын қамтиды және тауарларды өндіріс саласынан үй шаруашылығына жеткізу кезінде жеткізілім тізбегін басқаруды жетілдіруге бағытталған. Оқу әдебиеттерінде логистиканың бұл саласы маркетингтік логистика деп те аталады, өйткені маркетинг және логистика қызметтері тауарлық өнімдерді тарату жүйелерін ұйымдастыруда барынша өзара әрекеттеседі.

Ретрология немесе кері логистика-кері материалдық ағындарды басқару процесі, соның ішінде айналым контейнерлері, пайдаланылған қаптама, қызмет мерзімі өткен Тұрмыстық техника. Ретрологияның міндеттері экология және қоршаған ортаны қорғаумен тығыз байланысты.

Кері ағындардан айырмашылығы кері материалдық ағындардың қозғалысын ұйымдастыру кезінде жаңа шарт жасасу қажет (кері материалдық ағындардың баратын жері қатты тұрмыстық қалдықтарды көмуге арналған полигон немесе қоқыс өңдейтін кәсіпорын болады).

Агрология логистиканың салалық түрлеріне жатады және агроөнеркәсіптік кешендегі немесе ауылшаруашылық кәсіпорнындағы материалдық ағындарды зерттейді. Ауыл шаруашылығында логистика қағидаттарын пайдалану шикізаткөздерінен (егістіктер мен жайылымдар) өңдеу саласы арқылы соңғы тұтынушыларға дейінгі жолдағы материалдық ағын қозғалысының барлық кезеңдерінде шығындарды азайту қажеттігінен туындады.

Көлік логистикасы-ішкі және халықаралық саудадағы көлік жүйелеріндегі материалдық ағындарды басқару, көлік құралдарының оңтайлы бағыттарын құру.

Үй шаруашылықтарының логистикасы. Үйшаруашылықтары тауар айналымы саласындағы жалпы логистикалық тізбектің маңызды соңғы буыны болып табылады.

Үй шаруашылығы деңгейіндегі жеке өмірдегі Логистика көбінесе саналы түрде қабылданбайды, дегенмен отбасындағы көптеген проблемалар логистикалық процестердің реттелмеуіне байланысты болуы мүмкін. Әсіресе, бұл проблемалар жас жұбайлардың отбасыларындағы логистикалық

модельдер сәйкес келмеген жағдайда, бастапқы отбасында үй құрудың бастапқы кезеңдерінде шиеленіседі.

Логистиканың функционалды салалары мен түрлерін зерттеу кезінде жүйелік тәсілді қолдану керек, өйткені саладағы да, жеке кәсіпорындағы да материалдық ағын бірыңғай білім болып табылады. Кәсіпорында немесе аймақта логистика тұжырымдамасын енгізу нәтижесінде физикалық тауарлардың қозғалысына шығындар азаяды.

Сұрақ 3. Логистикалық менеджмент

Кәсіпорындағы Логистика логистикалық менеджмент деп аталады және алты негізгі қағидатқа негізделген: жүйелі тәсіл; стратегиялық көзқарастың басымдығы; материалдарды зияткерлік басқару; материалдық және ақпараттық логистиканың бірлігі; логистикалық ядроларды немесе логистикалық жүйенің өсу нүктелерін құру; электрондық технологияларды пайдалану.

Жүйелік тәсіл мен кіріс, ішкі және шығыс материалдық ағындар бірлік ретінде қарастырылады. Дәстүрлі тәсіл, керісінше, кәсіпорынды басқаруды функцияларға (жабдықтау, маркетинг, қаржыныбасқару, кадрлар, өндіріс) бөлуге негізделген. Бұл жағдайда функциялар арасында қайшылықтар немесе "қиындықтар" пайда болады. Логистика тұжырымдамасын қолдану өндіріс пен тауар айналымының жалпы шығындарын азайтуға және кәсіпорын арқылы материалдық ағымның өту уақытын азайтуға мүмкіндік береді.

Стратегиялық көзқарастың басымдығы. Логистикалық жүйелерді қарапайымнан күрделіге немесе кезең-кезеңмен дамытуды (дамудың эволюциялық жолы) болжайды. Осы қағидаттың көмегімен кәсіпорынның логистикалық стратегиясы қалыптасады.

Кәсіпорында логистиканы дамыту кезең-кезеңімен жүзеге асырылуда.

Логистиканы дамытудың бірінші кезеңі Бірыңғай кесте бойынша және келісілген технология бойынша жұмыс істей бастайтын маркетингтік экономиканың көлікпен интеграциясымен сипатталады.

Екінші кезең қойма мен көліктің өндіріспен интеграциясымен сипатталады.

Үшінші кезең жабдықтау, өндіріс, сату және Көлік қызметтерінің интеграциясымен сипатталады.

Төртінші кезең кәсіпорынның барлық функционалды қызметтерінің, соның ішінде маркетинг пен қаржының өзара әрекеттесуімен байланысты. Кәсіпорынның логистикалық жүйесін одан әрі дамыту жеткізушілер мен және сатып алушылармен өзара әрекеттесуді жақсарту болып табылады.

Материалдарды ақылды басқару. Жеткізушілермен, тұтынушылармен, қызмет көрсететін ұйымдармен серіктестік қарым-қатынас құруды көздейді. Серіктестермен бірігуге бағдарлану ұзақ мерзімді экономикалық байланыстарды, логистикалық одақтарды қалыптастыруды білдіреді. Бұл жағдайда жеткізілім тізбегінің қатысушысы арасындағы өзара әрекеттесу тенденциясы басым болады.

Материалдық және ақпараттық логистиканың бірлігі. Тиімді жұмыс істейтін ақпараттық жүйені енгізусіз интеграцияланған логистика мүмкін емес. Қолданыстағы бухгалтерлік және басқарушылық есеп жүйелері көбінесе логистикалық менеджмент міндеттеріне сәйкес келмейді.

Логистикалық тұжырымдаманы қолдана отырып кәсіпорынды басқарудағы орталық міндеттер логистикалық стратегия мен сатып алу стратегиясын ақпараттық қолдау, материалдық ағындар мен қорларды талдау, логистикалық функциялар, рәсімдер, операциялар, тауарлар мен бөлімшелер бойынша логистикалық шығындардың есебін ұйымдастыру болып табылады. Мұндай есепке алу нақты уақыт режимінде оңтайландыру логистикалық міндеттерін шешу үшін қажет (кәсіпорындардың қызметін жақсарту үшін) және тек компьютерлік технологиялар негізінде құрылуы мүмкін.

Логистикалық өзектерді немесе логистикалық жүйенің өсу нүктелерін құру. Кәсіпорында логистикаға бірреттік көшу мүмкін емес, өйткені бұл айтарлықтай ресурстарды қажет етуі мүмкін. Логистикалық жүйені қалыптастырудың өзегіне айналатын жеке мәселелерді кезең-кезеңімен шешудің жолы ғана мүмкін.

Электрондық технологияларды қолдану. Электрондық логистика-"электрондық сауданы" немесе "Интернет-сауданы" дамыту.

Қазіргі уақытта интернет-технологиялар барлық жерде енгізілуде. Мысалы, оларды пайдалану өндірістік кәсіпорындарға бөлшек сауда кәсіпорындарынан нақты уақыт режимінде өнімнің әр позициясын сату туралы және соңғы сатып алушылардың қажеттіліктерінің құрылымы туралы ақпарат алуға мүмкіндік береді. Бұл ақпарат дайын өнім қорларының деңгейін оңтайландыруға ықпал ететін өндіріс көлемін жоспарлау үшін қолданылады.

Осылайша, экономикада логистиканы қолдану физикалық тауарларды бөлу процестерін жеңілдетуге, тауарларды тасымалдау мен сақтау кезінде "қиындықтарды" жоюға, тұтынушыларға қызмет көрсету сапасын жақсартуға және кәсіпорынның бәсекеге қабілеттілігін едәуір арттыруға мүмкіндік береді.

Қорытындылар

1. Логистика теорияда әртүрлі тұрғыдан қарастырылады: экономикалық білімнің саласы ретінде, экономикалық қызмет саласы ретінде, ағындардың призмасы арқылы қоршаған шындықты қабылдайтын адамның философиясы мен ойлау тәсілі ретінде. Логистиканың барлық осы бағыттары бірге өмір сүреді және бір-бірін толықтырады.

2. Логистика тұжырымдамасы әр түрлі қызмет салаларында қолданылады.

3. Экономикалық саладағы Логистика тауарларды сатыпалу, өндіру және сату шығындарын азайту құралы болып табылады. Логистика тұжырымдамасын өндіріс пен саудада пайдалану тауарларды бөлу

процестерін жетілдіруге, қорлар мен шығындарды оңтайландыруға, тұтынушыларға жоғары сапалы қызмет көрсетуге бағытталған.

4. Оқыту мақсатында логистика макро және микро деңгейлердің түрлеріне бөлінеді.

5. Кәсіпорындағы логистикалық менеджмент-бұл логистикалық жүйенің мақсаттарына жету үшін негізгі басқару функцияларын орындау.

Бақылаусұрақтары

1. Логистикаға анықтама беріңіз.

2. Қазақстанда жәнешетелделогистиканың даму тарихын сипаттаңыз?

3. Қазіргі логистиканың мәнін ашыңыз?

4. Логистика нысаны мен тақырыбын атаңыз.

5. Логистиканың жетірежесін көрсетіңіз.

6. Логистика қандай қызмет салаларында қолданылатындығын қарастырыңыз?

7. Материалдық ағынның пайдалуынан бастап соңғы тұтынушының дайын өнімді пайдалануын адейінгі тауарларды бөлу тізбегін сипаттаңыз.

8. Кәсіпорындағы логистиканың даму кезеңдерін көрсетіңіз.

9. Кәсіпорында логистика қандай мақсатта қолданылатындығын сипаттаңыз?

10. Микро деңгейдегі логистиканың түрлерін атаңыз.

11. Макро деңгейдегі логистика түрлерін тізімдеңіз.

12. Логистикалық менеджмент мәнін ашыңыз?

13. Логистикалық

менеджменттің негізінде қандай принциптер қолданылатындығын ашыңыз?

14. Логистикада жүйелік тәсілді қолданудың ерекшеліктерін сипаттаңыз?

15. Логистиканың экономикадағы рөлін сипаттаңыз?

Қажетті әдебиеттер:

1. Бейжанова А.Т. Логистика. Оқулық құралы. – Алматы: Издательство «Дәуір», 2011 – 292 бет.

2. Бауэрсокс Дональд Дж., Клосс Дейвид Дж. Логистика: интегрированная цепь поставок / Пер. с англ. - М.: ЗАО "Олимп-Бизнес". 2018

3. Левкин Г.Г. Основы логистики. Учебное пособие. - М.: Инфра-Инженерия, 2018. – 240 с.

4. Гаджинский А.М. Логистика. Учебник. — 21-е изд. — М.: Дашков и К°, 2016. — 420 с.

5. Гаджинский А.М. Практикум по логистике.— 8-е изд. — М.: Дашков и К°, 2012. — 312 с.